

JÁNK ISTVÁN

ARANY JÁNOS BALLADÁINAK VÁLTOZATOS ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A NYELVTANÓRÁN¹ (1. RÉSZ)

NYELVI VÁLTOZÁS ÉS NYELVI VÁLTOZATOSSÁG

Bár tudományos bizonyítékok nem állnak rendelkezésünkre, ha megkérdeznénk a magyar lakosságot arról, hogy Arany János nevéről mi jut elsőként eszükbe, valószínűleg a *Toldi* mellett a „ballada” is előkelő helyen szerepelne a válaszok rangsorában. Bizonyára többen egy-egy konkrét címet is említenének az utóbbi kapcsán, talán még szereplők nevei is előkerülnének vagy akár a balladai homály fogalma. Arra azonban már igen csekély az esély, hogy Arany János neve hallatán nyelvészetel, nyelvtannal kapcsolatos gondolatokra asszociáljanak az emberek.

Mindez nem véletlen, hiszen a magyar nyelv és irodalom tanítása merően elkülönül idehaza és a környező országokban. Ám ez nem szükségszerű: Arany János balladáit (ahogy a szépirodalmi művek többsége) számos lehetőséget rejtenek a nyelvtanítás szemszögéből nézve. Ezek közül a főbb

– modern nyelvészeti és pedagógiai szemléletnek megfelelő – nyelvtani, nyelvszemléleti csomópontokat mutatom be, melyeket példákkal, feladatokkal is illusztrálok. A cikksorozat első részében a nyelvi változatosság és nyelvi változás jegyében.

A NYELVI VÁLTOZÁSRÓL ÉS VÁLTOZATOSSÁGRÓL

A nyelvi változás és változatosság a mai modern nyelvészetnek két kulcsfogalma. Az előbbi azt jelenti, hogy a nyelv folyamatosan változik (és nem romlik): új szavak kerülnek bele, régiek tűnnek el – ez egy természetes folyamat. Az utóbbi, a változatosság pedig arra utal, hogy a nyelv változatokban él: különféle regiszterek, stílus- és nyelvváltozatok élnek egymás mellett és egymással keveredve. Ez szintén teljesen természetes, a nyelv (legyen az bármilyen természetes nyelv) sosem volt és sosem lesz egységes. Tulajdonképpen ahány nyelvhasználó, annyi egyéni nyelvváltozat, ami a különféle csoportokhoz való tartozásunkból tevődik össze. Ez többféleképpen is megjeleníthető és érzékeltethető a magyarórán.

Az egyik alapvető szempont Arany János (és más szerzők) műveinél az arra való reflektálás, hogy milyen volt és jelenleg milyen a magyar nyelv; milyen különbségek fedezhetőek fel az adott

szövegek között vagy akár a szövegen belül; ezek az eltérések milyen jelentőséggel bírnak. Minderre Arany balladáit kiváltképp alkalmasak, ráadásul több módon is.

HOGYAN CSINÁLJUK?

Az első lehetőség az a hagyományos módszer, amelynek során a tanulók kigyűjtik a számukra ismeretlen, furcsa, érdekes stb. szavakat. Ennek egy effektívebb változatára nyílik lehetőségünk, ha azzal egészítjük ki a feladatot, hogy összehasonlítást végeztetünk egy eredeti és egy átdolgozott Arany-ballada között. Az utóbbihoz a Red Bull Pilvaker² nevű kezdeményezés zene-számai és videoklipjei remekül alkalmazhatóak, többek között *A walesi bárdok* című ballada átdolgozásánál³. Ebből egy részlet:

*Összetett sztori, de elmondom szimplán is,
koccolok, csoki, me' rád koccintás nincs.
A neved rég ejtették diccse,
de jóba' vagy az arannyal, a giccse,
a bilinccse,
harsona harsog, elfordulnak a szolgák,
csoda kéne, hogy az ebeid ezt helyrehozzák.*

*Fegyver akad, igaz szóból is lehet elég,
nem láttuk kérdésesnek a csata kimenetelet.*

A szöveg értelmezését követően az intertextuális kapcsolatok megkeresése, valamint a nyelvi különbségekre való reflektálás kulcsfontosságú. Ezzel a szöveg megértésén túl a nyelvi változás és változatosság mibenlétét tehetjük láthatóvá, amit különféle kérdések segítségével mélyíthetünk el, például:

- Melyik tetszik jobban és miért?
- Te hogyan írnád át azt a saját nyelvhasználatodnak megfelelően?
- Melyek azok a nyelvi elemek, amik szerinted nem illenének az eredeti szövegbe? Mivel helyettesítenéd ezeket?
- Melyik szöveget értetted jobban?
- Szerinted a szüleid melyiket értenék jobban? Miért?

■ Milyen szituációban lehet megfelelő a zenében használt nyelvváltozat (és az eredeti kevésbé)?

Ezzel egyfelől a változás természetességére reflektálunk, másfelől eljutunk a kontextuális helyesség, vagyis a szituációban való megfelelőség fogalmához. Ahhoz a nyelvészeti alaptézishez, hogy nem létezik általános, eredendő helyesség, legfeljebb adott szituációhoz illő, illeszkedő nyelvhasználat. A konkrét példára vonatkoztatva: az Arany-féle nyelvhasználat tökéletesen megfelelő egy irodalmi kontextusban vagy kisebb-nagyobb megszorításokkal egy idősek közötti kommunikációs szituációban, míg az átdolgozásbeli változat egy fiatalok közötti beszélgetésben vagy egy rapversenyen. Egy konferencián egyik sem előnyös (ám nem eredendően helytelen), míg egy chat-beszélgetésben bármelyik lehet az.

A másik lehetőség az előbb taglalt szemlélet alkalmazására Arany balladáinak kapcsán a stílusgyakorlatok használata. Ehhez szinte bármelyik ballada felhasználható a több szereplő meglétéből kifolyólag. Az érintett szövegrészek kiválasztását követően különféle stílusokat

lehet rendelni az egyes szereplőkhöz, részekhez, majd átíratni és/vagy eljátszatni a diákokkal.

KONKRÉT FELADATOK

1. Szövegek összevetése. Hallgassátok meg az interneten A walesi bárdok Red Bull Pilvaker-féle átdolgozását, majd vessétek össze az eredeti szöveggel!

a) Mik az alapvető különbségek? Mik az alapvető hasonlóságok?

b) Mi az, ami egyik szövegből sem derül ki?

c) **Vita.** Gyűjtsetek össze minél több érvet mindkét szöveg iskolában való alkalmazása mellett és ellen! (ajánlott munkaforma: páros vagy csoportmunka)

2. Szituációs gyakorlat 1. (bármely balladához). Írjatok egy párbeszédet a megadott részhez/balladához a következő stílushoz, regiszterhez igazítva (csoportmunkában is megvalósítható):

- a) hivatalos
- b) baráti
- c) szleng
- d) levél
- e) publicisztikai

3. Szituációs gyakorlat 2. (bármely balladához). Írjatok egy párbeszédet a megadott részhez/balladához a következő nyelvhasználati szintérhez igazítva (csoportmunkában is megvalósítható):

- a) otthon
  - b) templom
  - c) focimeccs
  - d) kocsmá/szórakozóhely
  - e) Facebook-chat
4. Játsszátok el a fenti feladat (2. és 3.) kapcsán megírt párbeszédeteket!
5. Meséljétek el kizárólag emotikonokkal az adott ballada cselekményét!

A sorozat következő részében a kommunikáció-központúság elvéről és annak megvalósításáról lesz szó, Arany további balladáin keresztül szemléltetve mindezt.

JEGYZETEK

¹ A cikksorozat a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) „Egyszóval... a költészet” című pályázata-ra készült, díjazott oktatói segédlet módosított változata

² A Red Bull Pilvaker egy 2014-es kezdeményezésben közismert mai előadók számos lírai művet írtak át, majd zenésítették meg úgy, hogy csupán a tartalmi mondanivaló, illetve néhány idézett sor köszön vissza a zeneszámokban, klipekben.

³ A videó linkje: <https://www.youtube.com/watch?v=PiPRQPSpH8>